

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**



Дніпровський державний
аграрно-економічний
університет



Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

Ефективна економіка № 4, 2014

УДК 330.3

О. О. Ляхова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри банківських інвестицій,

ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", м. Київ

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

О. О. Lyakhova,

PhD in Economics, associate professor of bank investment chair, Kyiv National Economic University named after
Vadim Hetman, Kyiv

WAYS OF ENHANCEMENT OF UKRAINIAN FUEL AND ENERGY COMPLEX INVESTMENT PROJECTS FINANCIAL SECURITY

У статті визначаються особливості розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу України, представлена характеристика пріоритетних для економіки України інвестиційних проектів у визначеній сфері та виокремлено джерела фінансового забезпечення енергозберігаючих проектів зокрема, та інвестиційних проектів ПЕК взагалі. Крім того особлива увага приділяється перспективам розвитку інвестиційних проектів ПЕК України згідно Енергетичної стратегії України. В статті також визначаються пріоритетні напрями удосконалення фінансового забезпечення інвестиційних проектів ПЕК України серед яких особливу увагу слід звернути на механізми стимулювання процесів інвестування підприємств ПЕК, підвищення ефективності використання капітальних видатків Держбюджету, схеми активізації банківського кредитування ПЕК та розвиток альтернативних механізмів

фінансування проєктів ПЕК.

The article defines special features of Ukrainian Fuel and Energy Complex (FEC) branches' development and provides characteristics of Ukrainian economy top priority investment projects in this field. It also determines sources of financial provision for FEC in general and energy saving projects in particular. Besides the article draws special attention to FEC investment projects' development perspectives in accordance with Energy strategy of Ukraine and highlights ways of FEC investment projects' financial security improvement among which special attention deserves FEC enterprises' investment promotion mechanisms, using of state budget funds efficiency enhancement, stirring up schemes of FEC banks lending and FEC projects financing alternative mechanisms development.

Ключові слова: *інвестиційний проєкт, енергозберігаючий проєкт, джерела фінансування проєктів, фінансове забезпечення ПЕК, енергоефективність.*

Keywords: *Investment project, energy saving project, sources of projects' financing, FEC financial provision, energy efficiency.*

Постановка проблеми. Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) є одним з найважливіших чинників розвитку економіки будь-якої суверенної держави та запорукою її успішного функціонування. Розвиток паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) України є важливою складовою її енергетичної безпеки і соціально-економічного розвитку в цілому, а головною метою енергетичної політики України сьогодні виступає максимально ефективне використання природних енергетичних ресурсів і потенціалу ПЕК для укріплення економіки, підвищення якості життя населення країни, а також сприяння зміцненню її зовнішньоекономічних позицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Незважаючи на те, що паливно-енергетичний комплекс постійно перебуває в центрі уваги економістів, питання фінансування інвестиційних проєктів ПЕК, особливості залучення фінансових ресурсів у енергетичну галузь не знайшли належного відображення в наукових дослідженнях. Особливість фінансування інвестиційних проєктів вивчали такі науковці, як Череп А.В., Герасименко О.В., Майорова Т.В., Пересада А.А. та інші. Щодо безпосередньо фінансування інвестиційних проєктів ПЕК, то дану тему досліджували у своїх роботах Дзебих І.Б., Кочедикова Г.С., Шульман Р.Ф.

Формулювання цілей статті. Основними цілями статті є вивчення проблем фінансового забезпечення інвестиційних проєктів ПЕК в Україні; розробка рекомендацій щодо фінансування проєктів ПЕК в Україні; дослідження перспектив розвитку фінансового забезпечення інвестиційних проєктів ПЕК.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день, у період галопуючого зростання обсягів споживання усіх видів енергії та палива, фінансування інвестиційних проєктів ПЕК посідає одне з важливих місць у економіці будь-якої країни, в тому числі і в Україні. Зважаючи на те, що інвестиційні проєкти у розвиток ПЕК є переважно великомасштабними проєктами, вони мають користуватися фінансовою підтримкою з боку держави і таким чином регулюватися постановою Кабінету Міністрів України від 13 листопада 2013 р. № 835 “Про затвердження Порядку відбору проєктних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проєктів, для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка” [1]. Зважаючи на нагальні потреби реалізації таких інвестиційних проєктів в Україні, пріоритетними, на нашу думку, проєктами можуть бути: енергоефективні проєкти; інноваційні проєкти, спрямовані на створення та будівництво відновлюваних джерел енергії; інноваційні проєкти, пов’язані із створенням і впровадженням новітніх технологій на об’єктах ПЕК; будівництво, модернізація і реконструкція об’єктів ПЕК України; створення ядерно-паливного циклу в Україні.

Особливостями здійснення інвестиційних проєктів паливно-енергетичного комплексу України є те, що їх фінансування передбачається за рахунок:

- оптимізації цінової і тарифної політики та доведення інвестиційної складової тарифу на енергоносії з врахуванням цільової надбавки до рівня, що забезпечує достатню інвестиційну привабливість проєктів;
- законодавчого запровадження прискореної амортизації основних фондів підприємств ПЕК, забезпечивши при цьому цільове

використання амортизаційного фонду;

- залучення коштів від реструктуризації та погашення боргових зобов'язань минулих років учасників енергоринку відповідно до Закону України „Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу” [2].

- державних коштів відповідно до обсягів, визначених чинним законодавством та Державним бюджетом на відповідний рік;
- вдосконалення бюджетної, податкової, рентної політики, зокрема, визначення частки прибутку та рентних платежів на інновацію, що сприятиме стабілізації фінансового стану підприємств та активізації інвестиційної політики в паливно-енергетичному комплексі;

- розширення залучення зовнішніх кредитних ресурсів та інвестицій, зокрема, для реалізації програми інтеграції Об'єднаної енергосистеми України до ЄС [3].

Згідно Закону України «Про енергозбереження» [4] виділяють наступні джерела фінансового забезпечення енергозберігаючих проектів:

- видатки у державному бюджеті на цілі енергозбереження (беззворотне асигнування та кредитні позики) в межах, які затверджуються Законом про державний бюджет України;
- спеціальні видатки у місцевих бюджетах на цілі енергозбереження (зокрема, частка коштів, передбачених на оздоровлення навколишнього середовища) в межах, які затверджуються місцевими радами;
- інші не бюджетні фонди (наприклад, інноваційні та інвестиційні фонди, фонди управлінських та виробничих структур, місцеві та регіональні фонди енергозбереження);
- міжнародна фінансова допомога (технічна допомога);
- позики міжнародних та іноземних кредитно-фінансових установ;
- кошти вітчизняних та іноземних інвесторів, у т.ч. кошти національних та транснаціональних фінансово-промислових груп;
- капіталізація частки прибутку та амортизаційні відрахування суб'єктів господарської діяльності.

Розглядаючи перспективи розвитку інвестиційних проектів ПЕК в Україні слід особливу увагу звернути на енергозберігаючі проекти та проекти по провадженню нетрадиційних джерел енергії. Так, згідно «Енергетичної стратегії України на період до 2030 року», до кінця терміну реалізації стратегії планується збільшити використання нетрадиційних джерел енергії з 3% до 30%, що має відбуватися на основі економічної конкуренції з іншими джерелами енергії з одночасним впровадженням заходів державної підтримки перспективних інвестиційних проектів, які впроваджуються на базі енергоефективності та енергозбереження.

На сьогодні найбільш швидкими темпами здатна розвиватись біоенергетика. Очікується, що енергетичне використання всіх видів біомаси здатне забезпечити щорічно заміщення 9,2 млн. т у.п. викопних палив на рівні 2030 року, в тому числі за рахунок енергетичного використання залишок сільгоспкультур, зокрема, соломи – 2,9 млн. т у.п., дров та відходів деревини – 1,6 млн. т у.п., торфу – 0,6 млн. т у.п., твердих побутових відходів – 1,1 млн. т у.п., одержання та використання біогазу – 1,3 млн. т у.п., виробництва паливного етанолу та біодизеля – 1,8 млн. т у.п. Загальний обсяг інвестицій у розвиток біоенергетики запланований в межах 12 млрд. грн.

Головними напрямками збільшення використання позабалансових джерел енергії є видобуток та утилізація шахтного метану, ресурси якого в Україні є значними. Використання метану для виробництва тепла та електроенергії забезпечить заміщення 5,8 млн. т у.п. первинної енергії на рівні 2030 року, близько 1 млн. т у.п. – на рівні 2012 року, водночас поліпшиться екологічний стан і стан безпеки у вуглевидобуванні.

Поряд з цим, передбачається подальше збільшення використання природного газу малих родовищ, газоконденсатних родовищ і попутного нафтового газу для виробництва електроенергії і тепла. Обсяги видобутку цих ресурсів оцінювалися в 200 тис. у.п. у 2005 р. і 830 тис. у.п. заплановано у 2030 р.

Передбачається виробництво електроенергії за рахунок надлишкового тиску доменного та природного газів до 1,3 млрд. кВтг у 2030 році. Економічно доцільним є використання горючих газів промислового походження.

Ресурси акумульованої в довкіллі низькопотенційної теплоти, що можуть використовуватися у теплонасосних системах теплопостачання України, перевищують існуючі та перспективні потреби в тепловій енергії. Економічно доцільні для використання ресурси низькопотенційної теплоти природного і техногенного походження, що можуть утилізуватися тепловими насосами, оцінюються у 22,7 млн. т у.п. на рівні 2030 року. Передбачається збільшувати обсяги використання потенціалу вітроенергетики з 0,018 млн. т у.п. у 2012 році до 0,7 млн. т у.п. у 2030 році. Розвиток вітроенергетики має базуватися на світових досягненнях в цій сфері з

врахуванням екологічних вимог і з максимальним використанням вітчизняного науково-технічного і виробничого потенціалу.

В останні роки в світі інтенсивно розвивається сонячна енергетика. В 2012 р. світове виробництво кремнієвих перетворювачів сонячної енергії досягло 1,8 ГВт, а в 2030 р. Європа планує освоїти виробництво 200 ГВт сонячних модулів із значним зниженням вартості виробленої електроенергії. Україна має напрацьовані технології випуску сонячних модулів, які здійснюють перетворення сонячної енергії в електричну з допомогою фотоперетворювачів на основі полікристалічного кремнію, і експортує їх в Європу. Українські компанії при належному фінансуванні можуть за 1-2 роки освоїти серійний випуск крупних партій сонячних фотомодулів, суттєво знизити питомі витрати кремнію і вартість електроенергії.

Мала гідроенергетика є технологічно освоєним способом виробництва електроенергії із невисокою собівартістю. В 2030 році на малих ГЕС планується виробити 3,34 млрд. кВт. Розвиток цього напрямку потребує інвестиційних вкладень біля 7 млрд. грн.

Відповідно до базового сценарію, виробництво електроенергії з використанням інших відновлювальних джерел має поступово збільшуватися з 51 млн. кВт у 2011 р. до 2,1 млрд. кВт у 2030 р.

Загальний обсяг інвестицій у розвиток нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії (НВДЕ) із заміщенням понад 57 млн. т у.п. складе біля 60,0 млрд. грн. При цьому частка НВДЕ в загальному паливно-енергетичному балансі країни може зрости до 19% на рівні 2030 року [5].

Таким чином, можна виокремити доступні джерела фінансового забезпечення інвестиційних проєктів ПЕК, серед яких є: кошти Світового банку, які вже на сьогоднішній день залучаються українськими компаніями на фінансування інвестиційних проєктів ПЕК; кошти ЄБРР, який станом на 1 січня 2014 года взяв зобов'язання щодо надання 8,7 млрд. євро (\$11,9 млрд.) в рамках 321 проєкту в Україні за програмою фінансування стійкої енергетики; фінансування проєктів енергозбереження Агентством Екологічних Інвестицій, одержуваних за рахунок продажу квот за кіотським протоколом; фінансування за рахунок надходжень від штрафів і проведених експертиз з енергозбереження (відповідно до Закону України «Про енергозбереження»).

Відтак пріоритетним напрямом удосконалення фінансового забезпечення інвестиційних проєктів паливно-енергетичного комплексу України може бути стимулювання процесів інвестування підприємствами ПЕК власних коштів у розвиток та модернізацію виробництва, що передбачає зниження податкового навантаження на виробництво енергозберігаючих технологій, застосування механізмів пільгового оподаткування та диференціації ставок оподаткування для підприємств, що впроваджують інновації, шляхом внесення змін до розділу V «Особливості в оподаткуванні та митному регулюванні інноваційної діяльності» Закону України «Про інноваційну діяльність», а також шляхом внесення відповідних змін до Податкового кодексу України; запровадження системи державного контролю цільового використання амортизаційних фондів на цілі інвестування у паливно-енергетичний комплекс.

Крім того, важливим, на наш погляд, є також підвищення ефективності використання капітальних видатків Державного бюджету на фінансування інвестиційних проєктів ПЕК та активізація державної бюджетної підтримки, що вимагає розроблення і внесення до Державного бюджету на наступні роки цільових програм енергоефективності та енергозбереження, а також програм фінансування розвитку наукової інфраструктури у сфері ПЕК;

Наступним напрямом покращення фінансування інвестиційних проєктів у ПЕК є активізація банківського кредитування ПЕК, що зумовлює необхідність забезпечення оптимізації строкової структури банківських кредитів підприємствам ПЕК шляхом збільшення частки довгострокових кредитів, що передбачає запровадження податкових пільг для банків, які здійснюють довгострокове кредитування цих підприємств, а також запровадження механізмів державного, приватного та синдикуваного гарантування таких кредитів та визначення критеріїв надання державних гарантій; запровадження комерційними банками програм надання інвестиційно-інноваційних кредитів паливно-енергетичних підприємствам, для чого необхідно рекомендувати НБУ розробити систему заходів щодо заохочення таких банків (пільгові умови щодо їх рефінансування тощо).

Заохочення іноземного інвестування проєктів паливно-енергетичного комплексу має включати запровадження заходів щодо поліпшення інвестиційного клімату, у тому числі: спрощення процедур започаткування та ведення бізнесу, землевідведення, практична реалізація принципів «єдиного вікна» для інвесторів, забезпечення дієвої інформаційної підтримки іноземним інвесторам, запровадження ефективної системи страхування ризиків, гармонізація системи технічного регулювання; опрацювання та застосування світового досвіду щодо надання сприятливих умов інвестування для іноземних інвесторів, якікладають кошти у технічне переобладнання паливно-енергетичних підприємств та розвиток енергозберігаючих технологій;

Також у подальшому позитивно вплине на фінансування інвестиційних проєктів ПЕК розвиток альтернативних механізмів їх фінансування, що має включати прийняття законодавчого акту, який регулюватиме відносини в сфері венчурного інвестування інноваційної діяльності, передбачає визначення порядку інвестування венчурними фондами науково-технічних робіт на

паливно-енергетичних підприємств; приведення нормативно-правової бази функціонування ІСІ в Україні у відповідність з європейськими стандартами у частині захисту прав інвесторів та розширення сфер їх діяльності;

Оскільки більшість проєктів паливно-енергетичного комплексу є масштабними, таким чином вони потребують поєднання великої кількості джерел та інструментів фінансування. Саме тому, у деяких індивідуальних випадках, джерелом фінансування можуть виступити енергосервісні компанії (ЕСК). Ці компанії можуть фінансувати проєкти у галузі енергозбереження за допомогою схем перформанс-контрактинг. Проте в Україні законодавча база функціонування ПЕК, в більшості, залишається обмеженою, а ЕСК не мають достатньої можливості застрахувати себе від процентного ризику.

Висновки. Узагальнюючи вищесказане, можна сказати, що основними напрямками формування сприятливого економічного середовища для удосконалення напрямів фінансування інвестиційних проєктів паливно-енергетичного комплексу необхідно: створити умови конкурентного інвестиційного середовища; активізувати джерела фінансування інвестиційних проєктів ПЕК; удосконалити податкову політику з метою стимулювання енергозберігаючих та енергоефективних проєктів; удосконалити цінову політику як передумову зацікавленості в енергоощадності; впровадити IPO, спільне інвестування як альтернативу традиційним джерелам фінансування енергозбереження.

Література:

1. Про затвердження Порядку відбору проєктних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проєктів, для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 листопада 2013 р. № 835 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/835-2013>.
2. Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу [Текст]: Закон України від 23.06.2005 р. №2711-IV (зі змінами та доп.) [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2711-15>.
3. Москаленко В. В. Аналітично-інформаційна система для підтримки прийняття рішень щодо побудови схем фінансування інвестиційного проєкту [Текст] / М. С. Бондаренко, В.Ю. Воловщиков // Восточно-европейский журнал передових технологий. - 2009. - № 3/2(39).– С.42-47.
4. Про енергозбереження [Текст]: Закон України від 22.12.2005. № 3260-IV (зі змінами та доп.) [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/94-вр>.
5. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Текст]: Стратегія від 15.03.2006. №145-р (зі змінами та доп.) [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358>

References.

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), "On approving project (investment) proposals' and investment projects selection which are supported by the State" available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/835-2013> (Accessed 13 November 2013).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), The Law of Ukraine "On actions aimed at FEC enterprises proper functioning", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2711-15> (Accessed 23 June 2005 p.).
3. Moskalenko, V.V. (2009), "Analytical-Information System for decision making process on investment project financing schemes formation", *Vostochno-evropejskij zhurnal peredovih tehnologij*, vol. 3/2(39), pp. 42-47.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2005), The Law of Ukraine "On energy-saving", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/94-вр>. (Accessed 22 December 2005).
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2006), "On Strategy of Ukraine in Energy field for the period till year 2030", available at: <http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358> (Accessed 15 March 2006).

Стаття надійшла до редакції 16.04.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"